

Інна ГАВРИЛЬЧЕНКО

**ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ
МІСЬКОГО ТА СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
ПІВДНЯ БЕССАРАБІЇ ВПРОДОВЖ 80 – 90 РР. ХІХ СТ.**

У статті розглядаються особливості етнодемографічних процесів міського та сільського населення Півдня Бессарабії впродовж 80 – 90-х рр. ХІХ ст. Під час дослідження було проаналізовано етнічний стан населення та рівень його соціального розшиарування, визначена взаємообумовленість міграційного руху внутрішнього характеру з процесом соціальної структури суспільства, а також детально розглянуті та зіставлені етнодемографічні показники чисельності міського та сільського населення.

Ключові слова: етнодемографічні процеси, міське і сільське населення, міграція, Південна Бессарабія.

Інна ГАВРИЛЬЧЕНКО

**ОСОБЕННОСТИ ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКОГО
ПОЛОЖЕНИЯ ГОРОДСКОГО И СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ
ЮЖНОЙ БЕССАРАБИИ НА ПРОТЯЖЕНИИ 80 – 90 ГГ. ХІХ СТ.**

В статье рассматриваются особенности этнодемографических процессов городского и сельского населения Юга Бессарабии на протяжении 80 – 90-х годов ХІХ ст. В ходе исследования был проанализирован этнический состав населения и его уровень социального расслоения, определена взаимобусловленность миграционного движения внутреннего характера с процессом изменения социальной структуры общества, а также детально рассмотрены и сопоставлены этнодемографические показатели численности городского и сельского населения региона.

Ключевые слова: этнодемографические процессы, городское и сельское население, миграция, Южная Бессарабия.

Inna GAVRYLCHENKO

**FEATURES OF ETNODEMOGRAPHICAL SITUATION
OF URBAN AND RURAL POPULATION OF SOUTHERN
BESSARABIA OVER 80 – 90 YEARS OF XIX CENTURY**

In the article specialities of ethnodemographic processes of urban and rural population of the South of Bessarabia throughout 80 – 90 years of XIX century have been considered. During the research ethnic structure of the population and its level of social stratification have been analysed, interconditionality of migratory movement of internal character with a process of change of social structure of society has been defined, and also ethnodemographic indicators of urban and rural population number of the region have been considered and compared in details.

Key words: ethnodemographical processes, urban and rural population, migration, Southern Bessarabia.

Етнодемографічний стан населення Півдня Бессарабії в останні два десятиліття XIX ст. став логічним та послідовним результатом значних трансформаційних змін, що характеризуються як етапом активного реформування етносоціального напрямку упродовж 70 – 80-х рр. XIX ст., так і безпосередньо ходом історичних подій. Політика російського уряду, що була спрямована на зміцнення південних кордонів, сприяла не тільки формуванню своєрідного поліетнічного та соціального складу населення Півдня Бессарабії, а також демонструвала активні дії щодо регулювання процесу формування міського та сільського населення ще на початку XIX ст. [11, с. 48].

Історіографія означеної теми обмежена. Це пояснюється, насамперед, специфікою формування джерельної бази даного періоду, важливе місце в якій займають перш за все статистичні матеріали Першого Всеросійського перепису 1897 р. [27] та «Головні статистичні дані по землевласництву» [29].

Аспект етнодемографічного стану населення Південнобессарабського регіону знайшов певне відображення у роботі Л. Берга [4]. Вона стала першою вдалою спробою систематизації статистичних показників щодо поліетнічного населення Бессарабії. Окреме місце посідають узагальнюючі описи, в яких чільне місце посідають матеріали, що дають змогу дослідити специфіку етнодемографічного стану населення Півдня Бессарабії другої половини XIX ст. Серед них виділяються роботи П. Батюшкова [1], А. Бур'янова [6], В. Бутовіча [7], Л. Берга [5], А. Єгунова [10], Н. Лашкова [20], Н. Могилянського [21] та А. Накко [22].

Питання етнічної історії українців, їх розселення та встановлення етнодемографічних показників їх чисельності на Півдні Бессарабії розглянуті у працях В. Зеленчука [12; 13; 14]. Значний інтерес становлять наукові розвідки А. Бачинського [2], О. Бачинської [3], В. Васильчука [8], У. Шмідт [30], які присвячені вивченню етнічної історії та етнодемографії окремих етнічних груп регіону: українців, болгар, гагаузів, молдаван, росіян, німців, циган.

Тому актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що на сьогодні проблема комплексного вивчення стану та особливостей етнодемографічних процесів на Півдні Бессарабії в другій половині XIX ст. залишається малодослідженою. Актуальність теми посилюється й обмеженістю в історіографії числа праць, в яких етнічні та соціально-демографічні процеси в регіоні розглядались б комплексно. Тому, зважаючи на пріоритети етнополітики України, ґрунтовне вивчення і детальний аналіз етнічного складу населення Буджаку набуває наукового практичного значення в сучасності.

Метою статті є висвітлення особливостей етнодемографічного стану населення Півдня Бессарабії упродовж 80 – 90-х рр. XIX ст. Реалізація мети вимагала проаналізувати етнічний склад населення Буджаку та рівень його соціального розшарування; виявити взаємообумовленість про-

цесу суспільного розшарування та внутрішнього міграційного руху населення регіону; простежити загальні та специфічні тенденції етнодемографічного стану населення; висвітлити своє, особливе місце кожного етносу у загальному полінаціональному просторі досліджуваного краю.

У результаті проведення реформ 1860 – 1870-х рр. соціальне розшарування населення Південної Бессарабії поступово поглибилося. Воно було спричинене активними природними міграціями, хід яких характеризувався переважно внутрішніми особливостями та зміною етнополітичного становища регіону. Вже у 80 – 90-х рр. ХІХ ст. склалась доволі стабільна етносоціальна структура населення Півдня Бессарабії, яка проіснувала до Першої світової війни.

Багатоетнічна панорама досліджуваного краю досить повно відображена у Першому всеросійському перепису населення 1897 р. Його дані свідчать про те, що торгівлею в Бессарабії займалось 6,6% сільського населення та 20% міського [27, с. 211 – 245]. У ньому також систематизовано відображені соціальні розряди у вимірі різних етнічних груп в містах Південної Бессарабії – Акерман, Ізмаїл, Кілія та Рені.

Так, аналізуючи соціальний стан за мовною ознакою м. Акерман, можна визначити, що міщани у ньому становили більшість. Серед українців їхня чисельність становила 95%, євреїв – 94%, молдаван – майже 82%, росіян – 72%, болгар – 70%. При цьому співвідношення стану міщан до загальної чисельності населення ставила 88%.

У м. Ізмаїл спостерігався ще більший відсоток чисельності міщан. Серед українців він становив 97%, євреїв – майже 100%, молдаван – 94%, болгар – 84%, росіян – 81%. Щодо загальної чисельності даний показник складав 89%.

Приблизно така сама ситуація простежувалася у м. Кілія. У ньому міщани складали від загальної чисельності міського населення майже 95%. Відповідно, серед українців і євреїв міщанство становило 97%, молдаван – 95%, у росіян – 91%, у болгар – 69%.

У м. Рені до міщан належали близько 83% від загальної чисельності населення, більшість з них належала до євреїв – 98%, серед українців та болгар міщани цей показник складав – 90%, у росіян – 56%.

Таким чином, констатуємо, що основу етносоціального складу міст регіону складали міщани. Їх чисельність збільшилась у період радикальних соціальних перетворень. Міщанство поповнювалось за рахунок дрібних виробників, торговців і селян. Відзначимо, що за своїм складом до міщан включали різних за національною, релігійною ознакою осіб з особливим правовим положенням. Основною галуззю їхніх занять була дрібна торгівля.

Загалом упродовж 80 – 90-х рр. ХІХ ст. міські верстви населення – міщани, купці, ремісники займали в містах Південної Бессарабії провідні позиції порівняно з іншими категоріями населення.

Окреме місце в соціальній структурі населення регіону займали купці. Купецька верства поповнювалась, в основному, за рахунок торгую-

чих міщан і селян. Особливістю поповнення купецтва було те, що воно відбувалося не за рахунок купецьких верств, а верств, що були пов'язані з сільськогосподарським виробництвом. Це було відмінною рисою для міст Буджаку у порівнянні з іншими містами Бессарабської губернії.

Тенденція формування в містах та містечках значної кількості торговельно-промислової верстви вказувала на розвиток товарообміну та водночас зміцнення зв'язків з іншими регіональними ринками. Впродовж двох останніх десятиріч XIX ст. збільшилася не тільки кількість купців, але й змінився їх соціальний склад. Так, за чисельністю купців першої гільдії Ізмаїла та Акермана займали друге місце після Кишинєва. Так, у Ізмаїлі та Ізмаїльському повіті їхня частка становила 20% у 1897 р., а в Акермані та Акерманському повіті – 17% від всього економічного потенціалу нової буржуазії [17; 19].

За офіційними даними у 1885 – 1888 рр. із середовища колишніх іноземних колоністів виділялася значна верства великих купців першої та другої гільдій, щорічні торговельні обороти яких нараховувались десятками тисяч рублів [18].

Так, у Акермані таких було вісім осіб (Я. та М. Арнаутови, М. Драгнев, С. Узунов, М. Станков, М. Дольганов, С. Радулов, М. Христофоров); в Ізмаїлі – 11 осіб (Г. Шопов, П. та О. Фітови, П. Мільчев, А. Папазогло, Г. Хаджи, Г. Чунту, Р. Чапиров, брати Аврамови, І. Томов) [17; 19]. Загалом торговельний оборот у Ізмаїлі у 1885 р. складав 880 тис. рублів [17; 19].

У Болграді 14 купцям належало 36 торговельних та промислових підприємств, щорічний оборот яких склав у 1885 р. 646 тис. крб. [17].

Таким чином, під час проведення буржуазних реформ все більш чітко проявляється процес нагромадження капіталу та суспільного розшарування, що, у свою чергу, сприяло досить активній природній міграції населення території Південної Бессарабії. Тому для аналізу етнодемографічного стану міського населення Півдня Бессарабії протягом 80 – 90-х рр. XIX ст. варто проаналізувати етнічний склад населення та рівень його соціального стану в умовах економічного розвитку.

Ще напередодні реформ 60 – 70-х рр. XIX м. Акерман вважався одним з найрозвиненіших міст Бессарабської губернії. Так, у 1862 р. в Акермані з 29653 жителів більшу частину складали українці («малороси і руснаки») – 14246 осіб або 48,3% від усього населення міста, 6829 росіян або 23,1%, 2626 молдаван або 8,9%, 2078 євреїв або 7%, 1438 болгарів і сербів або 4,8%, 1221 греків або 4,1%, 922 вірменів або 3,1%, 152 циганів (ромів) або 0,5%, 34 поляків або 0,1%), 11 німців та 6 французів або 0,1% відповідно [27, с. 244 – 248].

Ситуація частково змінилася в кінці XIX ст. Дані перепису 1897 р. підтвердили абсолютну перевагу україномовних жителів, чисельність яких складала 15183 особи або 53,7% від усіх жителів міста. У той же час представники інших етнічних груп були у чисельній меншості. До них можна віднести 5724 росіянина або 20,2% від загальної кількості населення міс-

та, 5573 євреї або 20%, 608 вірменів або 2,1%, 288 болгарів або 1%, 221 молдаванин або 0,8%, 165 поляків або 0,5%, а греків, німців, французів, угорців, чехів, італійців, циган нараховувалося 496 осіб або 1,7% відповідно [27, с. 244 – 248].

До населення Акермана входили переселенці з різних губерній Російської імперії та із-за кордону. Більшість з них, а саме 77,7% склали місцеві уродженці Акерманського повіту. З інших повітів Бессарабської губернії перейшли в Акерман близько 7%, з інших губерній Російської імперії – 15%, а з інших держав, відповідно, – 0,3% осіб [4, с. 39].

Статистичні показники перепису 1897 р. виділили чисельність працездатного населення Акермана за віковою ознакою від 20 років до 50 років. Серед місцевих болгар він становив 45,8% від усіх представників даної етнічної групи, молдаван – 41%, росіян – 38%, українців – 36% відповідно [27, с. 244 – 248].

Значним торговим місцем на Півдні Бессарабії впродовж всього XIX ст. був Ізмаїл [6, с. 56 – 58]. У першій половині XIX ст. етнічний склад населення міста склали українці, росіяни-некрасівці, євреї, молдавани, болгары, вірмени [25, с. 13 – 58]. На момент переходу Ізмаїла з іншими територіями до Молдавського князівства у 1857 р. в місті була 30631 особа, більшу частину яких склали росіяни-старовіри, 9413 українців, 4288 молдаван, 986 болгар, 4491 інший представник етнічних груп [5, с. 118 – 120].

Під час великої еміграції через російсько-румунський кордон з моменту оголошення рекрутського набору в Молдавському князівстві з листопада 1861 р. до весни 1863 р. з Ізмаїла та його околиць до Росії перейшло більш ніж 3000 родин – болгар, українців, росіян, молдаван [28, с. 98 – 100].

Згідно з результатами Першого Всеросійського перепису провідне місце в етнічному складі населення міста посідало україномовне населення, чисельність якого складала 8271 особа, що відповідало 37% від усіх жителів міста. Росіян проживало 7797 осіб або 35%, євреїв – 2736 або 12,3%, молдаван – 1589 осіб або 7,1%, болгар – 936 осіб або 4,2%, греків – 503 осіб або 2,3%, поляків – 125 осіб або 0,6%, вірменів, німців, циган, татар – 338 осіб або 1,5% відповідно [27, с. 244 – 248].

87% населення Ізмаїла склали уродженці Ізмаїльського повіту. З інших повітів Бессарабської губернії сюди перейшли на проживання 6%, з інших губерній Російської імперії – 5,4%, а з інших держав – 1,6%. В Ізмаїлі значну кількість склали уродженці інших держав і переважали серед них вихідці з Румунського князівства – 41% [4, с. 36].

Активного працездатного у соціально-господарському плані населення міста від 20 до 50 років найбільше нараховувалось серед українського населення, що складало 34%. Українці займали провідне місце серед інших етнічних груп Ізмаїла в демографічному вимірі. Так, цей показник від одного до 20 років серед українців становив 54%. Для порівняння, серед росіян він складав 51%, болгар – 49%, молдаван – 45% [27, с. 232 – 234].

У Кілії протягом 40 – 50-х рр. ХІХ ст. провідні позиції серед етнічних груп займали росіяни – 63,7% від усього населення, українці – 19%, молдавани – 12,7%, євреї – 3,5%, болгар та інші – 1,1% [6, с. 148 – 149].

За переписом 1897 р. у Кілії проживали 4555 українців, що складало 39% від загального числа жителів, молдаван – 2495 осіб або 21,5%, росіян – 2200 осіб або 19%, євреїв – 2144 особи або 18,5%, болгар – 87 осіб або 0,7%, греків – 44 особи або 0,4%, поляків – 21 особа або 0,2%, вірмен, німців, татар та інших – 61 особа або 0,5% [27, с. 236 – 240].

Більшість населення Кілії склали місцеві жителі Ізмаїльського повіту – 89,8%. З інших повітів Бессарабської губернії перейшли до Кілії – 5,8%, з інших губерній Російської імперії – 2,9%, з інших держав – 1,5%. До останніх переважно належали вихідці з Румунії й Австро-Угорщини [5, с.125].

За родинним станом україномовне населення поділялось на неодружених, одружених, вдівців, вдів. Цифри відповідно до цього стану відповідали – 59%, 34% і 7% [27, с. 236 – 240].

Працездатного, активного у соціально-господарському плані найбільше було серед болгар – 42,5%. Серед молдаван він становив майже 33%, росіян – 32%, українців – 30,6% [27, с. 236 – 240].

У Рені за даними Всеросійського перепису 1897 р. більшість становила молдавани – 38% від усіх жителів, українців нараховувалося 20%, росіян – 17%, євреїв – 10,5%, болгар – 9%, греків – 2%, поляків – 1%, турків – 1,5%, німців, татар й інших – 1% [27, с. 242 – 244].

У динаміці руху населення можна відзначити, що 80,5% населення Рені склали уродженці Ізмаїльського повіту. З інших повітів Бессарабської губернії перейшли на проживання до Рені 6%, з інших губерній Російської імперії – 9,8%, а з інших держав – 3,6 % [4, с. 37; 27, с. 242 – 244].

У Болграді проживало 12300 осіб, з яких 8478 осіб були болгарами, 1199 осіб належали до євреїв, 612 – молдаван, 117 – гагаузів, 40 – греків, 63 – німців, 94 – поляків та більш ніж 1700 осіб українського й російського населення [4, с. 20 – 23].

Пояснити таку ситуацію не зовсім активного збільшення міського населення у другій половині ХІХ ст., можна як політичними обставинами – відхід Придунайських міст – Ізмаїла, Кілії, Рені на період з 1857 – 1878 рр. до Молдавії, так і соціально-економічними причинами – реалізація земельної реформи впродовж 60 – 70-х рр. ХІХ ст., можливість оренди земельної ділянки, що спонукало до переходу мешканців міст у села [9, с. 56].

Треба зазначити, що при проведенні перепису 1897 р. було зареєстровано лише присутнє населення у містах. Цим фактом пояснюється зниження показників чисельності міських жителів порівняно з іншими роками. Наскільки така різниця має місце при аналізі динаміки та спрямованості процесу формування населення Південної Бессарабії і, взагалі, наскільки вона значна, можуть свідчити наступні факти. Так, за переписом,

в Акермані проживало 28258 осіб, в той час як прописаних було 46,5 тис., з них 28,7 тис., або 60% міщанської верстви проживало за межами міста [21, с. 116 – 117; 27].

Таким чином, в етнічній структурі населення південних міст Бессарабської губернії найчисельнішими етнічними групами були українці, росіяни, євреї, молдаване та болгар. Проте якщо українці склали абсолютну або відносну більшість серед населення Півдня Бессарабії, то інші етнічні групи, за винятком молдаван у Рені, – відносну меншість.

Чисельність селянського населення в Бендерському, Акерманському та у станах Ізмаїльського повітів проаналізував В. Бутович (див. додаток А) [31]. Він отримав свідчення відносно сільського населення за посередництвом народних училищ та представив розселення етнічних груп у сільському просторі Бессарабії. В. Бутович окремо виділив великорусів, малорусів, болгар, німців, французів, молдаван, циган, гагаузів, євреїв, албанців та поляків.

Територіальне розташування етнічних груп на території досліджуваного регіону характеризується як компактністю, так і дисперсністю.

У чисельному співвідношенні українці на кінець ХІХ ст. становили майже 20% від загального населення Бессарабії. За даними В. Бутовича, ця цифра становила 22,7%, не включаючи міського населення. Селища українців були розташовані переважно на півдні Акерманського, частково на території Ізмаїльського та Бендерського повітів. Так, найбільшими за чисельністю українськими населеними пунктами були колишні козацькі станиці: Акмангіт, Байрамча, Волонтирівка, Михайлівка, Старокозаче, Петрівка, Монаши, Гура-Роша, Дивізія, Іванівка-Руська, Кебабча, Карналіївка, Плахтіївка, Райлянка, Сергіївка, Стара Царичанка, Татарбунари.

Росіяни на Півдні Бессарабії наприкінці ХІХ ст. склали 8,1% від загального населення. Більша їх частина мешкала у Ізмаїльському повіті – 14043 особи. Головними поселеннями росіян в регіоні були: Старо-Некрасівка, Вилково, Жебріяни, Карячка, Муравлевка. На території Акерманського повіту розташовувалися шість селищ, що склалися тільки з «православних великорусів», в основному старовірів [23, с. 105 – 109; 16].

Окреме місце в етнічній структурі населення Півдня Бессарабії займали болгар. Центром болгарських поселень був Болград. Також значна кількість болгар мешкала в Акерманському повіті, а саме: в Кубейській волості у селах Тараклія, Голиця, Болгарія, Кайраклія, Кальчево; у Ташликській волості у населених пунктах Селіогло, Код-Китай, Гасан-Батир, Главан, Задунаєво, Бургуджи, Дельжилер; в Івано-Болгарській волості; в Кулевчеській волості в селі Камчик; в Ізмаїльському повіті у змішаних поселеннях Банівка, Табаки, Анадол, Імпуцита; та в Бендерському повіті [25, с. 36 – 41; 26, с. 151 – 155].

Незначну кількість населення регіону становили гагаузи. Їх чисельність складала 75534 особи. Центром гагаузьких поселень був Комрат

(«Комур-ат» з татарської – «гнідий кінь») Бендерського повіту. Переважно гагаузи проживали на території Бендерського повіту: в Комратській волості в селах Дезинже, Кірсово, Комрат, Башкалія; в ЧаDIR-Лунгській волості у населених пунктах ЧаDIR-Лунга, Кирієт-Лунга, Баурча; в Акерманському повіті у Кубейській волості в Татар-Копчаці, Кубеї; в Іванівсько-Болгарській волості в поселеннях Димитрівка і Саталік-Хаджи; в Ізмаїльському повіті у селах Каракурт, Старо-Трояни, Дермендере, Володимирівка, Дубова Балка, Волканешти, Чишмекіой [4, с. 25 – 31; 7, с. 33].

Також у досліджуваному регіоні одне з провідних місць серед населення займали молдавани, що досить закономірно за умов близького розташування Молдавського князівства з кордоном Бессарабської губернії та тимчасовим розподіленням території в силу політичних обставин. Їх чисельність становила 140765 осіб. Найбільший ареал розселення молдаван був в Акерманському повіті, в якому молдавськими населеними пунктами були: Волонтирівка, Гура-Роша, Ганкишла, Коркмази, Олонешти, Паланка, Петропавлівка, Алмази, Татарбунари, Тудорово, Шибурчіу; в Ізмаїльському повіті – Ново-Карагач, Кислиця, Гасан-Аспаг, Нерушай [4, с. 19 – 21; 7, с. 26 – 28].

Чисельність німців у Південній Бессарабії становила 44434 особи. Німецькі колоністи в основному були розташовані в Акерманському повіті в селищах: Ново-Миколаївка, Софієнталь, Мансбург, Бенкендорф, Тарутіно, Кульм, Фриденталь, Теплиць, Малоярославець. Незначна їх кількість мешкала у Бендерському та Ізмаїльському повітах [30, с. 115 – 120].

Ще на початку ХІХ ст. поблизу Акермана оселились французи в колонії Шабо у кількості 5 родин. У 1828 р. вже було 25 сімей (73 особи). Наприкінці ХІХ ст. тут мешкало 370 французів та 190 німців, які вже розмовляли на російській мові [29, с. 40].

Окреме місце в етнічній структурі населення Півдня Бессарабії посідали євреї. Треба відзначити, що за єврейським населенням регіону спостерігається одна відміна: вони майже усюди проживали з іншими етносами, не створюючи окремого селища. Проте на загал євреї склали більшість у міському просторі [4, с. 43; 5, с. 127].

Згідно з переписом, у 1897 р. серед єврейського населення Півдня Бессарабії було зафіксовано караїмів у кількості 92 осіб. Вони мешкали у містах та сповідували іудаїзм. Розмовляли караїми на татарській мові, але все розуміли на російській [27, с. 315].

Етнографічні матеріали В. Бутовича свідчать й про 22 осіб т. зв. «євреїв-спаньолів», тобто іспанських євреїв, що прийшли з Туреччини та розмовляли на іспанській мові [7, с. 39]. Проте перепис таких даних не подає.

Чехів у Південній Бессарабії нараховувалось 270 осіб, які проживали у Новограді Ізмаїльського повіту, де крім них ще проживало 190 молдаван, 110 українців та 20 болгар.

Згідно з даними перепису 1897 р., на території Бессарабської губернії проживало 2080 вірменів, з них 708 осіб мешкало на півдні, займаючись ремісництвом у містах [27, с. 336].

Окреме місце займали цигани (роми). Взагалі, наприкінці ХІХ ст. в Бессарабії циган було більше, ніж в будь-яких інших губерніях Росії. Вони усі були православними. У них спостерігалась тенденція поступового забування рідної мови та перехід на молдавську у побутовому спілкуванні.

Таким чином, етносоціальна структура населення Півдня Бессарабії другої половини ХІХ ст. цілком підпорядкована двом основним тенденціям. Перша продиктована умовами історичних подій, а друга соціально-адміністративними змінами. Для того, щоб виразніше простежити етнодемографічний стан населення Півдня Бессарабії у визначений період, краще порівняти дані етнічного складу населення початку 1850-х рр. з систематизованою інформацією першого офіційного Всеросійського перепису 1897 р.

Якщо у середині ХІХ ст. молдавани становили абсолютну більшість в поліетнічному просторі Півдня Бессарабії, то наприкінці ХІХ ст. – лише відносно. Це при тому, що більшу його частину складало сільське населення, що мешкало в Ізмаїльському та Бендерському повітах. Поряд з цим у цей час відбувалося активне збільшення чисельності українського та російського населення, одночасно як в сільській, так і міській зонах проживання. Натомість кількісні показники болгарського представництва упродовж другої половини ХІХ ст. значно знизилися через їх еміграцію з Півдня Бессарабії.

Отже, міграційні процеси об'єктивно вплинули на процеси міжетнічної комунікації та визначили особливості етнодемографічного стану населення Півдня Бессарабії. Пояснити таку ситуацію не зовсім активного збільшення міського населення у другій половині ХІХ ст. можна як політичними обставинами, так і соціально-економічними причинами – реалізація земельної реформи впродовж 60 – 70-х рр. ХІХ ст., можливість оренди земельної ділянки, що спонукало до переходу мешканців міст у села. Переселення як внутрішнього, так і зовнішнього характеру як із міст та селищ сприяли значній етносоціальній міксації населення регіону.

Джерела та література: 1. Батюшков П.П. Бессарабия. Историческое описание / П.П. Батюшков. – СПб., 1892. – 304 с. 2. Бачинська О. Українське населення Придунайських земель ХVІІІ – початок ХХ ст. (Заселення й економічне освоєння) / О. Бачинська. – Одеса: Астропринт, 2002. – 327 с. 3. Бачинський А.Д. Джерело для вивчення історії народної колонізації Буджацького степу і пониззя Дунаю в кінці ХVІІІ – початку ХІХ століття / А.Д. Бачинський // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. – К., 1963. – № 4. – С. 66 – 77. 4. Берг Л.С. Население Бессарабии. Этнографический состав и численность. Российская Академия наук. Труды комиссии по изучению племенного состава населения России / Л.С. Берг. – Петроград, 1923. – 59 с. 5. Берг Л.С. Страна – люди – хозяйство / Л.С. Берг. – СПб., 1918. – 156 с. 6. Бурьянов А. Историко-статистиче-

ское описание Бессарабии / А. Бурьянов. – № 16. – 715 с. 7. Бутович В.М. Материалы для этнографической карты Бессарабской губернии / В.М. Бутович. – Киев, 1916. – 59 с. 8. Васильчук В. Політика Російської імперії щодо німецьких колоністів / В. Васильчук // Українське Придунав'я: історичні парадигми буття і сучасність. – К., 1996. – С. 60 – 75. 9. Главнейшие статистические данные поземельной собственности по обследованию 1887 г. – СПб., 1901. – Вып. 3. – 113 с. 10. Егунов А. Бессарабская губерния в 1870 – 1875 гг. / А. Егунов. – Кишинев, 1879. – 125 с. 11. Жуков В.И. Города Бессарабии 1812 – 1861 гг. (Очерки социально-экономического развития) / В.И. Жуков. – Кишинев: Академия наук Молдавской ССР, 1964. – 421 с. 12. Зеленчук В.С. Динамика национального состава населения Молдавии во второй половине XIX в. / В.С. Зеленчук // Первый всесоюзный семинар по исторической демографии. – Таллинн, 1974. – С. 149 – 163. 13. Зеленчук В.С. Розселення та чисельність українського населення Молдавії (XV – XIX ст.) / В.С. Зеленчук. – М.: Наука, 1974. – 354 с. 14. Зеленчук В.С. Розселення та чисельність українського населення Молдавії (XV – XIX ст.) / В.С. Зеленчук // Народна творчість та етнографія (далі – НТЕ). – 1978. – № 4. – С. 56 – 72. 15. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі КУ «ІА»). – Ф. 56, оп.1, спр. 314, с. 12 – 63. 16. Коломойцев П.Г. Нынешний Измаильский уезд (Бессарабской губернии) с древнейших времен и его памятники / П.Г. Коломойцев // КЕВ. – № 46. – С. 1783 – 1792; № 47. – С. 1807 – 1817. 17. КУ «ІА». – Ф. 1, оп.1, спр. 542, с. 1 – 27. 18. КУ «ІА». – Ф. 1, оп.1, спр. 988, с. 8 – 9. 19. КУ «ІА». – Ф. 292, оп. 1, спр. 888, с. 440 – 445. 20. Лашков Н.В. Бессарабия к столетию присоединения к России 1812 – 1912 гг. Географический и историко-статистический обзор состояния края / Н.В. Лашков. – Кишинев, 1912. – 215 с. 21. Могилянський Н.К. Материалы для географии и статистики Бессарабии / Н.К. Могилянський. – Кишинев: Тип. Бессарабское губернское правление, 1913. – 142 с. 22. Накко А. Бессарабская область со времени присоединения ее к России / А. Накко. – Кишинев, 1879. – 220 с. 23. Некрасовцы // Старообрядчество. Лица, предметы, события, символы: Опыт энцикл. слов. – М.: Церковь, 1996. – С. 183 – 185. 24. Нестеровский П.А. Бессарабские русины. Историко-этнографический очерк / П.А. Нестеровский. – Варшава, 1905. – 174 с. 25. Новаков С.З. Контакты и взаимозаимствования в сфере крестьянского материального производства среди колонистов болгарского и немецкого водворения на юге Бессарабии в XIX в. / С.З. Новаков // Ежегодник Института межэтнических исследований Академии наук Республики Молдова. – Кишинев, 2000. – С. 148 – 160. 26. Новаков С.З. Социально-экономическое развитие болгарских и гагаузских сел Южной Бессарабии (1857 – 1918) / С.З. Новаков. – Кишинев: Академия наук Республики Молдова, 2004. – 578 с. 27. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. – Изд. Центрального статистического комитета. – Ч. III: Бессарабская губерния. – СПб., 1905. – 626 с. 28. Переселение славян из Турции и Молдавии в Таврическую губернию в 1861 г. // ЖМГИ. – 1861. – Кн. II. – Ч. 78, январь. – 141 с. 29. Статистика поземельной собственности и населенных мест Европейской России. – СПб., 1878. – Вып. 8. – 205 с. 30. Шмидт У. Немцы Бессарабии. Национальное меньшинство из Юго-Восточной Европы (с 1814 по наши дни). – 2-е изд. – Кельн, Веймар, Вена: Изд-во Белау, 2004. – 572 с. 31. Этнографическая карта сельского населения Бессарабии / По данным В.Н. Бутовича 1907 г. и другим источникам. Составил Л.С. Берг. – Инв. № 40861.